

НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ФУНКЦИОНИРАНЕТО
НА ПЕРИФЕРИЙНИТЕ СВИДЕТЕЛСКИ
МОДИФИКАТОРИ
В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Васил Стаменов

Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

OBSERVATIONS ON THE FUNCTIONING
OF THE PERIPHERAL EVIDENTIAL MODIFIERS
IN MODERN BULGARIAN

Vasil Stamenov

Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

The present paper deals with the question of the existence of the independent nuclear functional-semantic field “evidentiality” in Modern Bulgarian. Attention is focused on its periphery, including the lexical and syntactic means by which the speaker presents himself as an eyewitness of the reported fact as well as the transpositions between the evidentiality grammeme and the main meaning of the unmarked indirect evidential grammeme – distance. The use of peripheral direct evidential modifiers in texts of different genres is presented.

Keywords: grammatical meaning, grammatical morpheme, evidentiality functional-semantic grammar, modifiers

Обект на изследване в настоящата статия са периферийните свидетелски модификатори в съвременния български език.

Теоретичната платформа, която следваме, се опира на концепциите за граматикализирано значение свидетелственост в българския език с формален показател морфемата *-x-/-ш-*¹ (вж. Александров/Aleksandrov 1988: 95; Куцаров/Kutsarov 2007: 245, 256)², за чети-

¹ Друг е въпросът дали не е по-коректно да се говори за свидетелска флексия *-ше* (във форми от типа *четеше, беше чел, щеше да чете* и др. под.). На този етап той остава извън обсега на нашия анализ.

² В. Станков преди А. Александров и И. Куцаров представя разсъждения, свързани с формалния експликатор на значението „лична възприетост“, но не обособява отделна морфема: „Причините за наличието на такава модалност и при сложните минали времена (б.м. плусквамперфект, бъдеще в миналото и бъдеще предварително в

ричленна морфологична категория³ наклонение и двучленна МК вид на изказването (вж. Куцаров/Kutsarov 2007). Използваме постиженията на структурното езикознание и на функционално-семантичната граматика⁴. При функционалното изследване на езика се съчетават два подхода: „от форма към значение и от значение към форма“ (Бондарко/Bondarko 2001: 34). Само по този начин е възможно да се опишат разнородните езикови средства, които се използват за изразяването на определена семантика. Тяхното взаимодействие се представя с помощта на полеви модел. Понятието функционално-семантично поле⁵ е ключово за ФСГ. То се разбира като: „двустранно (съдържателно формално) единство, образувано от граматически (морфологични и синтактични) средства на даден език заедно с взаимодействията с него лексикални, лексикално-граматични и словообразователни елементи, отнасящи се към същата семантична зона“ (Бондарко/Bondarko 2001: 40). Приемаме, че в основата на всяко ФСП стои противопоставянето център : периферия. Към центъра се отнасят тези езикови средства, които са максимално специализирани при изразяването на определено значение. В тази връзка И. Куцаров предлага въвеждането на термина модификатори (Куцаров/Kutsarov 1985). В зависимост от мястото, което заемат във ФСП, те могат да бъдат *ядрени* или *периферийни* (Куцаров/Kutsarov 1985: 11). Най-често като ядрен модификатор в конкретно ФСП функционира определена морфологична категория.

Основната цел на научния анализ е да бъде представено функционирането на периферийните модификатори на свидетелствеността в съвременния български език. Смятаме, че в българското езикознание липсата на изследване, посветено на описанието на неграматичните средства, чрез които се изразява свидетелско отношение на говорещия към представяната информация, е пряко свързана с факта, че няма единно становище сред езиковедите в рамките на коя морфологична категория се реализира противопоставянето *свидетелственост* : не-

миналото) трябва да търсим в запазването на спомагателния глагол *бях*, съответно *щях*, които по произход са имперфектни форми на спомагателните глаголи съотв. *съм* и *ща* (Станков/Stankov 1967: 331). „Именно спомагателните глаголи *бях* и *щях* [...] придават на действието същата модалност, на която са носители и формите в изявителен имперфект (Станков/Stankov 1969: 158).

³ по-нататък МК.

⁴ по-нататък ФСГ.

⁵ по-нататък ФСП.

свидетелственост. Придържайки се към изразената от И. Куцаров възможност за обособяването на самостоятелна морфологична категория *очевидност* (вж. Бояджиев, Куцаров, Пенчев/Boyadzhiev, Kutsarov, Penchev 1998: 364), смятаме, че би могло да бъде аргументирано съществуването на категорията рецептивност⁶, в която маркираната грамема *свидетелственост* се противопоставя на немаркираната грамема *несвидетелственост* (с главно значение дистанцираност)⁷. Смятаме, че МК *рецептивност* е възможно да се разглежда като ядро на ФСП *евиденциалност*⁸.

Тъй като в хода на изложението ще бъде разгледан въпросът за взаимодействието между ядрените и периферийните свидетелски модификатори, е необходимо да отбележим, че приемаме за маркирани със свидетелственост в българския език тези словоформи, които съдържат морфемата *-x/-ш-*. При формите за минало време във 2. л. и 3. л., ед. ч. от типа на *писа, чете, попита* маркерът за свидетелственост липсва, но значението остава изразено. Аналитичните условни форми също съдържат морфемата *-x/-ш-*. При тях е дискусивно дали отново се експлицира свидетелственост. Ако обаче се приеме, че при сложните императивни форми, образувани с *да, дано* и *нека* плюс изявителна имперфектна форма, може да се говори за „квазисвидетелственост“⁹: *Дано Ме бяха слушали хората Ми, Да беше ходил Израил по моите пътища!* (<https://biblia.bg/index.php?k=19&g=81&tr1=1>); *Дано беше успял да предупреди навреме хората си* (<http://search.dcl.bas.bg/>); *нека си набереше царевица, нека цялата нива смъкнеше у дома си, да се не види и нивата ѝ, и намерата ѝ!* (ГК/ГК), то и при кондиционалните форми е оправдано да се твърди, че е налице граматичен маркер за свидетелс-

⁶ Терминът е на Кр. Чакърва (Чакърва/Chakarova 2018).

⁷ Необходимо е да уточним, че на този етап концепцията ни за МК *рецептивност* не е описана детайлно. В следващи проучвания ще представим аргументи, свързани с асиметричните редове форми, които я образуват, както и с възможността да бъде интерпретирана като криптокатегория.

⁸ Терминът *евиденциалност* е предложен от Р. О. Якобсон като възможно название на двучленна морфологична категория в българския език (вж. Якобсон/Jakobson 1972: 101), в чиято основа според И. Куцаров стои опозицията *свидетелственост* : *несвидетелственост* (вж. Куцаров/Kutsarov 2017: 41 – 54). Поради тази причина смятаме, че той е подходящ да се използва за означаването на това функционално-семантично поле, в рамките на което биха могли да се опишат всички възможни езикови средства, с помощта на които говорещият предава като очевидец съобщаваните действия или резултати от тях.

⁹ Терминът е на Кр. Чакърва (Чакърва/Chakarova 2018).

твеност, който обаче поради имплицитно заложената в тях следходност (вж. Куцаров, К./Kutsarov, K. 2010) би могъл да се тълкува единствено като „квазисвидетелски“, т.е. той изразява по-скоро засвидетелстване не на самото действие (или резултат от действие), а на наличието на възможност за извършването му: *Лично аз бих се чувствал по-добре, ако някой компетентен поеме командването* (<http://search.dcl.bas.bg/>); *Бих искал да бъдем добри приятели* (<http://search.dcl.bas.bg/>).

Периферийните свидетелски модификатори са езикови средства, с чиято помощ по неграматичен начин се посочва, че говорещото лице е пряк наблюдател на съобщаваните действия или резултатите от тях. Необходимостта от употребата им се оказва оправдана най-често в плана на неотносителното сегашно време, което не съдържа граматичната морфема *-х-/-и-* и поради тази причина използването му в свидетелски наратив е възможно. Когато говорещият или пишещият желае да акцентира върху факта, че е очевидец на случващото се сега, употребява лексеми от типа на: *наблюдавам, виждам, гледам, забелязвам*. Те могат да бъдат съчетани с някои споделени темпорални и таксисни модификатори като: *в момента, сега, тъкмо, току-що, в този момент, в тази минута*.

Беше излязъл вече да си върви, след като му се дадоха нужните инструкции; но гледаме го, че пак се връща (ЗС/ZS); Та като стояхме веднъж в дървото и почиствахме перушината си, гледаме, че от далечината се задава някакъв непознат врабец. Той едва се държеше за въздуха, залиташе и можеше всеки момент да се строполи на земята. [...] Кой ли ще е този непознат врабец?, се питаме ние и гледаме как оня приближава и със сетни сили се залавя за дървото (ЙР/YR); В Турция наблюдаваме покачване на политическото напрежение, както вътре в страната заради борбата с кюрдската групировка PKK, така и в международен аспект, заради Сирия (<https://www.bloombergtv.bg/a/3-pazari/3513-investitorite-v-turtsiya-sa-optimistichno-nastroeni>); В момента виждаме паритет – митингът не расте, но не стихва, пратителството се клати, но не пада (<https://www.marica.bg/samo-v-marica/intervyuta/andrej-rajchev-borisov-e-gotov-da-sleze-no-ne-iska-da-go-svalqt>); При производството на ръж и тритикале също се наблюдава сериозно увеличение на годишна база – съответно с 53% и близо 68%, обусловено от нарастване както на реколтираните площи, така и на средните добиви (<https://www.marica.bg/agro/jtvata-na-jitnite-priklyuchi-s-visoki-dobivi>); Не искам да кажа, че през това време не бяха създадени хубави филми. И сега виждаме някои от тях, има и

хубава музика, и хубави книги (<https://www.marica.bg/samo-v-marica/intervyuta/stojo-vartolomeev-knigata-she-q-ima-dokato-ima-chovechestvo>).

Цитираните примери показват, че употребата на лексикални периферийни свидетелски модификатори в съчетание с несвидетелски презентни форми се открива в текстове от различни сфери на общуване. В някои журналистически статии с тяхна помощ се подчертава, че съобщаваната информация е актуална в момента на говореното, но продължителният характер на описваните събития предполага, че те могат да се наблюдават и след него: *В момента виждаме паритет – митингът не расте, но не стихва, правителството се клати, но не пада* (<https://www.marica.bg/samo-v-marica/intervyuta/andrej-rajchev-borisov-e-gotov-da-sleze-no-ne-iska-da-go-svalqt>). Интересна е употребата на лексикалните модификатори *наблюдавам* и *виждам*, които всъщност са граматични итеративи. В подходящ контекст с тях е възможно да бъде предадена информацията за повтарящо се действие, което всеки път бива наблюдавано, когато са изпълнени необходимите за реализирането му условия: *Както знаем, играта може да бъде открита в електронен вариант, контролирана от компютър или в секцията на „Живо казино“, където истинско крупие завърта рулетката и пуска топчето пред очите ни, докато наблюдаваме всичко в реално време* (<https://www.marica.bg/sport/drugi/koi-sa-nay-popularnite-kazino-igri-na-masa>); *„Това е нашият избор. Кандидатът на БСП г-н Радев се крие зад инициативен комитет, но е ясно какво цели той – да върнат БСП обратно във властта, което всеки път виждаме как приключва за България“, допълни още Трайков* (<https://offnews.bg/izbori/trajkov-riskuvamedani-nakatcat-lettc-obarnati-na-iztok-638811.html>); *Адът при предаване на протоколите, който всеки път наблюдаваме, ще е история* (<https://frognews.bg/novini/hristorfor-karadjov-sasht-balgarite-pomniat-tolkova-visoka-izbiratelna-aktivnost.html>). В тези изречения значението свидетелственост, съчетано с представата за безкрайна повторителност, придобива обобщен характер. Говорещият се представя като очевидец на всяка една от многобройните реализации на споменатото действие.

Лексикалните периферийни свидетелски модификатори *наблюдавам*, *виждам* и *гледам* могат да се определят като стилово неутрални, за разлика от друга група думи, с които също се предават факти, на които говорещият е очевидец. Напр. лексемите *зърна*, *зървам*, *съзря*, *съзирам* са характерни за художествената реч: *Похвали се, окаяни, ти, дете сега не смееш да зърнеш образа си и когато пиеш от извор, жумиш!... (ЕС/ЕС); Започнах шепота и все да чувам –/ Да зървам*

профучалия и лик/ през луди колела да я сънувам/ със намотан на скоростта им вик (ДД/DD); Или съзираше дявола в стихотворните ми молитви, в любовта ми към Ралица? (ЕС/ES); От спуканите вени на небето/ потича неспокоен и студен,/ съзира ме, заглежда се във мен/ с езици хладни близва ми лицето (ПД/PD).

Към лексикалните модификатори на свидетелствеността в българския език трябва да се отнесе и думата *скивам*, която се определя като жаргонизъм. Употребява се предимно в императивната си форма *скивай*. Среща се в художествени произведения, в които се наподобява разговорна реч: – *Да изчакаме, шефе? Скивай какъв ад е долу (СК/SK); Хулиганчо:/ – Скивай, Хули!/Хули:/ – Всичко скивам (НЙ/NY); После: що караш чужда кола?! Ми аз как да знам, че е чужда, като не мога да я скивам?! А с кво си прецаках очите?* (<http://search.dcl.bas.bg/>).

Глаголът *привидя* допълва периферията на ФСП евиденциалност. С негова помощ говорещото лице изразява колебанието си дали е наблюдавало с непротиворечива убеденост съобщавания факт: *Всичко това му се привидя някак в мъгла и далечно и изглеждаше лишено от смисъл, но в същото време той знаеше, че не е сън; Май им се привидя нещо* (<http://search.dcl.bas.bg/>); *В мрака ми се привидя, че ги води някакво голямо животно, колкото магаре или теле (АД/AD).*

Подобна функция изпълняват лексемите *мярна*, *мярвам*, които притежават допълнителен семантичен оттенък в сравнение с глагола *привидя*. С тях се подчертава краткият период на наблюдаване на действието: *Видението се мярна за част от секундата; Някакво едро животно се мярна за миг край брега; За миг се мярна вътрешността на камиона; През тънкото перде се мярна сянката на човек, нисък и тантурест; За миг му се мярна силует на жена, която с едната си ръка придържаше шал на раменете си, а с другата вдигаше факела високо над главата си; Татко ми подава чиния и докато я поемам, мярвам покрай нас да минава Свен; После мярвам в другия край на залата Люк Брандън да ме търси с поглед из множеството* (<http://search.dcl.bas.bg/>).

Лексикални периферийни модификатори, допълващи семантичните възможности на ядрените модификатори за свидетелственост, са и лексемите от типа *очевидно*, *видимо*, *явно* и др. – срв.: *Очевидно, че беше силно преувеличена ролята на Цветанов* (<https://www.dnewnik.bg/>); *Богатата на въглероден диоксид кръв е тъмна, нарича се венозна и видимо се отличава от артериалната* (<http://search.dcl.bas.bg/>); *Очевидно лъжеше! Като му казаха, че тези обяснения не го оправдават, той побледня* (<http://www.bgnow.eu/news.php?cat=2&cp=7&newsid=>

64069); Нямаме необходимия брой депутати за съставяне на правителство и беше явно, че ние правителство няма да правим (<https://www.marica.bg/balgariq/toshko-yordanov-otdavna-e-qsno-che-nie-pravitelstvo-nqma-da-pravim>); Ерик Мамер, говорител на президента на ЕК, обясни: „Председателят на комисията беше явно изненадана и това е нещо, което можете да видите от видеото [...]“ (<https://www.marica.bg/svqt/sofageyt-diplomaticheski-skandal-trese-es-i-turciq-video>).

Като периферийни синтактични свидетелски модификатори бихме могли да определим вметнатите изречения от типа на: *както успях да забележа, както се оказа, както видях*¹⁰ – срв.: *В това време, както успях да забележа, джобовете на мъртвеца бяха вече изпразнени [...]; Както видяхме, вчера портиерът беше убит; Викарият, както видях, беше напълно неспособен да разсъждава; За нещастие, както се оказа, изгорих и апартамента, където живеех, и подпалих цялата сграда; Маргарита Льоантил, която, както се оказа, беше ректор на Аретуза, беше приела поканата на по-възрастната магьосница и двете временно споделяха жилището (bas.bg)* и др.

Като част от периферията на определено ФСП се разглеждат отношенията на транспозиция и неутрализация между грамемите, които изграждат морфологичната категория, образуваща неговото ядро. Поради тази причина в следващата част от статията ще разгледаме някои от случаите, в които свидетелските форми в българския език не изпълняват същинската си функция. Изтъкнати лингвисти са коментирали възможността те да се използват не само за представянето на действия (или резултатите от тях), на които говорещото лице е било очевидец. Л. Андрейчин отбелязва, че: „Условието да сме били непосредствени наблюдатели“ на действието, за да си послужим с „прѣко изказване при миналитѣ времена, не важи винаги въ буквалень смисъл“ (Андрейчин/Andreychin 1942: 275). Според автора на „Основна българска граматика“ това е допустимо, когато се говори по-общо за определено събитие от позицията на негови съвременници (вж. Андрейчин/Andreychin 1942: 275).

Напълно очаквано е определена грамема да се отличава с употреби, които са противоположни на нейното основно значение. Ще посо-

¹⁰ Поради ограничения в обема тук няма да се спираме на въпроса за употребата на частицата *ли* като средство за разколебаване на значението свидетелственост в не-същински въпроси, но смятаме да посветим отделно изследване на периферийните модификатори (лексикални и синтактични), които се използват с тази цел.

чим като пример умозаключителното наклонение в българския език, което обикновено, но невинаги, се използва при предаването на незасвидетелствани от говорещото лице събития, „възстановени“ от него по пътя на умозаключението, предположението. Формите на конклузива понякога се употребяват при представянето на информация, която е придобита лично, не чрез логическото реконструиране на случки в миналото: „– ...Навярно сте чували нещо за „кръвното отмъщение“. Синджир марка. – За ваше сведение аз не съм се готвел да убивам никого (Б. Райнов)“ (примерът е на В. Станков: Станков/Stankov 1969: 173). Това обаче не противоречи на факта, че те от гледна точка на противопоставянето *свидетелственост : несвидетелственост* са именно несвидетелски форми, защото не съдържат морфемата *-x-/-ш-* (както преизказните и много други).

Смятаме, че случаите, в които свидетелските форми се използват при представянето на невъзприета лично от говорещия информация, не могат да се приемат като аргумент в подкрепа на тезата, според която свидетелствеността в българския език не е граматикализирана (Fridman/Фридман 1980) и основното значение на формите от аористно-имперфектен тип, съдържащи *-x-/-ш-*, е комфирматив (Aronson/Арънсън 1967: 87) или *потвърдуване* (Фридман/Fridman 1980). Свидетелски форми наистина могат да бъдат открити в несвидетелски контекст, когато с тяхна помощ се съобщава достоверна информация, но това не е функция, характерна единствено за тях. С помощта на всички индикативни форми (включително и на преизказните) могат да се предават събития, които не предизвикват съмнение: *600-метрова лавина затрупала туристи в Пирин* (<https://fakti.bg/bulgaria/354461-600-metrova-lavina-zatrupala-snoubordistite-v-pirin>); *Пакистански талибани убили 15 пленени граничари; Според Reuters, по телата им имало следи от изтезания и огнестрелни рани* (https://blitz.bg/svyat/pakistanski-talibani-ubili-15-pleneni-granichari_news126627.html); *Преоблечени като полицаи откраднали 120 хил. лв.* (<https://www.mediapool.bg/preoblecheni-kato-politsai-otkradnali-120-hil-lv-news317663.html>); *Двама криминално проявени мъже са задържани от великотърновски полицаи, след като нахлули в дома на възрастен мъж, нанесли му побой и го ограбили, съобщава БТВ* (<https://bg-voice.com/пак-пребит-възрастен-този-път-за-13-лева/>).

Р. Ницолова проследява начина, по който се осъществява предаването на информация в българските медии, и отбелязва възможността след свидетелска форма да бъде употребена конструкция, съдържаща глагол за речева дейност (вж. Ницолова/Nitsolova 2008, 2009). В

съвременните журналистически текстове описаната от авторката тенденция продължава да бъде следвана, когато целта е да се представи информация, която не трябва да предизвика недоверие у читателите: *Командващият елитните ирански Бригади Ал Кудс генерал Касем Солеймани беше убит при ракетен удар по летището на Багдад, съобщил иракската държавна телевизия, цитирана от Франс прес.* (<https://dariknews.bg/novini/sviat/ubiha-komandvashtiia-iranskite-brigadi-al-kuds-general-kasem-solejmani-2205022>); *Неизвестни нападатели убиха най-малко 27 души и раниха 29 при атака днес в афганистанската столица Кабул, предприета по време на мемориалната церемония за 25-годишнината от смъртта на лидера на местното шиитско малцинство, предаде Асошиейтед прес* (<https://www.mediapool.bg/neizvestni-napadатели-ubiha-27-dushi-i-raniha-29-pri-ataka-v-kabul-news304286.html>); *Силите на маршал Халифа Хафтар обявиха, че са спрели за претърсване турски товарен кораб, плаващ под флага на Гренада, край източното крайбрежие на Либия, предаде Франс прес* (<https://www.bnr.bg/post/101207355/silite-na-halifa-haftar-pretarsiha-turski-tovaren-korab>); *Измамници ограбиха шофьор в района на Елин Пелин, предаде btv* (<https://www.24chasa.bg/novini/article/7583426>); *Свързани с неаполитанската мафия тийнейджъри заплашиха лекари и отвлякоха линейка в южния град, пише Евронюз* (<https://glas.bg/sviat-evropa/tiineidzhari-mafioti-zaplashiha-lekari-i-otvliakoha-lineika2-423814/>).

Възможността за комбинирането на грамемата свидетелственост с преизказни лексикални модификатори би могла да се разглежда като аргумент в подкрепа на тезата, според която свидетелските форми не образуват еквиполетна опозиция заедно с преизказните. Маркирана грамема от определена МК не се съчетава с периферийните модификатори, изразяващи по неграматичен начин значението на останалите маркирани грамемии от същата МК. Например лексеми и словосъчетания като *вчера, миналия ден, предната седмица, миналата година, преди време* и мн. др. не могат да се свързват свободно с граматичните форми, маркирани със следходност, срв.: **Вчера ще отпътувам за София*. Но от друга страна, е необходимо да се уточни, че съчетаването на свидетелски форми с ренаративни модификатори е функционално ограничено. Среща се предимно в езика на медиите и винаги след изречение, в което са цитирани думи от друг източник: *„Бури и силни гръмотевици убиха 24-ма индийски работници, съобщил АП“* (примерът е на Ницолова/Nitsolova 2008: 335).

Обособяването на двучленна МК *рецептивност* позволява да бъде представено морфологично обяснение за употребата на свидетелски вместо несвидетелски форми в подходящ контекст. Глаголите от типа на *събщи, предаде, пише* снемат изразяването по граматичен начин свидетелското значение. Явлението според нас е резултат от транспозиция между значението на маркираната грамема *свидетелственост* и главното значение на немаркираната грамема *несвидетелственост – дистанцираност*, защото се отличава с експресивност, която се осъзнава както от авторите на текстове, в които е използвана тази замяна, така и от техните възприематели. Не е възможно в българския език разказ, представящ единствено информация, невъзприета лично от говорещото лице, да бъде предаден само със свидетелски форми. Р. Ницолова отбелязва, че най-често изречения, съдържащи форми от аористно-имперфектен тип, се срещат в заглавията на журналистическите статии, както и на ключови места в тях (вж. Ницолова/Nitsolova 2008: 335), но от друга страна, напълно обективни събития, които обаче са се случили отдавна, не могат да се представят със свидетелски форми. В разкази за историческото минало ядрените свидетелски модификатори не само не се предпочитат, но употребата им се възприема като неправилна от съвременните носители на езика (вж. Макарцев/Makartsev 2013: 87). В подкрепа на това твърдение ще представим съвсем кратка част от анкетното ни проучване „Функционални особености на някои глаголни форми в съвременния български език“. На въпроса: Правилна ли е според Вас следната употреба: „Първите пушки на войната за национално освобождение на българите гръмнаха още през 1876 г., когато избухна Априлското въстание“ (из речта на Р. Плевнелиев по случай Националния празник на Р. България, 2016) 67% от респондентите смятат, че тя е грешна (участниците в проучването са общо 100), макар че в случая представяното събитие е широко известно и свидетелската форма би могла да се възприеме като уместна¹¹.

Следвайки направените до момента разсъждения, смятаме, че замяната на дистантни със свидетелски форми би могла да се определи като транспозиция, която допълва езиковите средства, образувачи микрополето на грамемата несвидетелственост, тъй като се отличава с експресивност и се реализира само в определен тип текстове, когато въздействието върху читателите или слушателите е търсен ефект.

¹¹ Интересни разсъждения, свързани с този проблем, представят Л. Андрейчин (Андрейчин/Andreychin 1944) и В. Станков (Станков/Stankov 1967, 1969).

В заключение ще отбележим, че периферийните свидетелски модификатори в съвременния български език биха могли да се опишат в рамките на ядреното ФСП *евиденциалност*. Те не са особено многобройни, но се наблюдават различия във функциите, които изпълняват. Най-активно се използват лексемите като *наблюдавам, виждам, гледам*. Те по неграматичен начин изразяват значението на ядрените свидетелски модификатори и се употребяват предимно в съчетание с презентни форми, несъдържащи морфемата *-х-/-ш-*. Активно се използват и вметнатите изречения с участието на подобни глаголи – срв.: *както успях да забележа, както се оказа, както видях*. Като по-отдалечени от ядрото на свидетелствеността определяме лексикалните глаголни модификатори *привидя, мярна, мярвам*, защото те съдържат в себе си значението за недобре възприета свидетелска информация. Не се употребяват в текстове, предаващи достоверна информация. Глаголът *скивам* се среща предимно в повелителната си форма *скивай*. Специфично място в периферията на ФСП *евиденциалност* заемат транспозициите, в които участват грамемите свидетелственост и несвидетелственост.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Александров/Aleksandrov 1988:** Александров, А. Класификация на българските глаголни времена според модуса на изказването. // *Съпоставително езикознание*, 1988, кн. 4 – 5, 94 – 103. [Aleksandrov, A. Klasifikatsiya na balgarskite glagolni vremena spored modusa na izkazvaneto. // *Sapostavitelno ezikoznanie*, 1988, kn. 4 – 5, 94 – 103.]
- Андрейчин/Andreychin 1942:** Андрейчин, Л. *Основна българска граматика*. София: Хемус, 1942. [Andreychin, L. *Osnovna balgarska gramatika*. Sofia: Hemus, 1942.]
- Aronson/Арънсън 1967:** Aronson, H. The grammatical categories of the indicative in the contemporary Bulgarian literature language. // *To Honor Roman Jakobson*. The Hague, 1967, Vol. I, 82 – 98.
- Бондарко/Bondarko 2001:** Бондарко, А., В. *Принципы функциональной грамматики и вопросом аспектологии*. Москва: УРСС, 2001. [Bondarko, A., V. *Printsipy funktsional'noy grammatiki i voprosoy aspektologii*. Moskva: URSS, 2001.]
- Бояджиев, Куцаров, Пенчев/Boyadzhiev, Kutsarov, Penchev 1998:** Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Словообразуване. Морфология. Синтаксис*. София: Петър Берон. [Boyadzhiev, T., I. Kutsarov, Y. Penchev. *Savremenen balgarski ezik. Fonetika. Leksikologiya. Slovoobrazuvane. Morfologiya. Sintaksis*. Sofia: Petar Beron, 1998.]

- Куцаров/Kutsarov 1985:** Куцаров, И. *Очерк по функционално-семантична граматика на българския език*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1985. [Kutsarov, I. *Ocherk po funktsionalno-semantichna gramatika na balgarskiya ezik*. Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski“, 1985.]
- Куцаров/Kutsarov 2007:** Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007. [Kutsarov, I. *Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya*. Plovdiv: UI “Paisiy Hilendarski“, 2007.]
- Куцаров/Kutsarov 2017:** Куцаров, И. Evidentiality не е преизказност. // *Доклади от Юбилейната научна сесия „Съвременни тенденции в езиковедските изследвания“, посветена на 85 години от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Пенчев*, 2016, 41 – 54. [Kutsarov, I. Evidentiality ne e preizkaznost. // *Dokladi ot Yubileynata nauchna sesiya “Savremenni tendentsii v ezikovedskite izsledvaniya“, posvetena na 85 godini ot rozhdenieto na prof. d.f.n. Jordan Penchev*, 2016, 41 – 54.]
- Куцаров, К./Kutsarov, K. 2010:** Куцаров, И. *Следходността в българския език*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2010. [Kutsarov, K. *Sledhodnostta v balgarskiya ezik*. Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski“, 2007.]
- Ницолова/Nitsolova 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008. [Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ochridski“, 2008.]
- Ницолова/Nitsolova 2009:** Ницолова, Р. Социолингвистични промени при предаване на чужда реч в българския печат през последните две десетилетия в съпоставка с полския печат. // *Съпоставително езиковедство*, 2009, кн. 2, 1 – 12. [Nitsolova, R. *Sotsiolingvistichni promeni pri predavane na chuzhda rech v balgarskiya pechat prez poslednite dve desetiletiya v sapostavka s polskiya pechat*. // *Sapostavitelno ezikoznanie*, 2009, kn. 2, 1 – 12.]
- Станков/Stankov 1967:** Станков, В. Категории на индикатива в съвременния български език. // *Български език*, 1967, кн. 4, 330 – 344. [Stankov, V. *Kategorii na indikativa v savremenniya balgarski ezik*. // *Balgarski ezik*, 1967, kn. 4, 330 – 344.]
- Станков/Stankov 1969:** Станков, В. *Българските глаголни времена*. София: Наука и изкуство, 1969. [Stankov, V. *Balgarskite glagolni vremena*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1969.]
- Фридман/Fridman 1980:** Фридман, В. Адмиративност во балканските јазици. // *Македонски јазик*, 1980, 83, 121 – 129. [Fridman, V. *Admirativnost vo balkanskite jazitsi*. // *Makedonski jazik*, 1980, 83, 121 – 129.]
- Чакърлова/Chakarova 2018:** Чакърлова, Кр. Лекции по функционална граматика (ръкопис). Пловдив, 2018. [Chakarova, Kr. *Leksii po funktsionalna gramatika (rakopis)*. Plovdiv, 2018.]
- Якобсон/Yakobson 1972:** Якобсон, Р., О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол. // *Принципы типологического анализа языков различного строя*, Москва: Наука, 1972, 95 – 113. [Yakobson, R., O. Shiftery,

glagol'nye kategorii i russkiy glagol. // *Printsipy tipologicheskogo analiza yazykov razlichnogo stroya*, Moskva: Nauka, 1972, 95 – 113.]

ИЗТОЧНИЦИ

- АД/AD:** А. Дончев Време разделно. // *Моята библиотека*. <<https://chitanka.info/text/2249-vreme-razdelno>>, 4 май 2021. [A. Donchev. Vreme rezdelno. // *Moyata biblioteka*. <<https://chitanka.info/text/2249-vreme-razdelno>>, 4 May 2021.]
- ГК/ГК:** Г. Караславов. Снаха. // *Моята библиотека*. <<https://chitanka.info/text/14321>>, 4 май 2021. [G. Karaslavov, Snaha. // *Moyata biblioteka*. <<https://chitanka.info/text/14321>>, 4 May 2021.]
- ДД/DD:** Д. Дамянов. Като прозореца на влак насрещен... // *Моята библиотека*. <<https://chitanka.info/text/8682-kato-prozorets-na-vlak-nasreshten>>, 4 май 2021. [D. Damyanov, Kato prozoretsa na vlak nasreshten. // *Moyata biblioteka*. <<https://chitanka.info/text/8682-kato-prozorets-na-vlak-nasreshten>>, 4 May 2021.]
- ЕС/ES:** Е. Станев. Антихрист. // *Моята библиотека*. <<https://chitanka.info/text/4962>>, 4 май 2021. [E. Stanev. Antihrist. // *Moyata biblioteka*. <<https://chitanka.info/text/4962>>, 4 май 2021.]
- ЗС/ZS:** З. Стоянов. Записки по българските въстания. // *Моята библиотека*. <<https://chitanka.info/text/3748>>, 4 май 2021. [Z. Stoyanov. Zapiski po balgarskite vastaniya. // *Moyata biblioteka*. <<https://chitanka.info/text/3748>>, 4 May 2021.]
- ЙР/YR:** Й. Радичков. Ние, врабчетата. // *Моята библиотека*. <<https://chitanka.info/book/147-nie-vrabchetata>>, 4 май 2021. [Y. Radichkov. Nie, vrabchetata. // *Moyata biblioteka*. <<https://chitanka.info/book/147-nie-vrabchetata>>, 4 May 2021.]
- НЙ/NY:** Н. Йорданов. Страшни смешки, смешки страшни. // *Моята библиотека*. <<https://chitanka.info/text/24922-strashni-smeshki-smeshni-strashki/0>>, 4 май 2021. [N. Yordanov, Strashni smeshki, strashni strashki. // *Moyata biblioteka*. <<https://chitanka.info/text/24922-strashni-smeshki-smeshni-strashki/0>>, 4 May 2021.]
- ПД/PD:** П. Дубарова. Аз и морето. // *Моята библиотека*. <<https://chitanka.info/book/524-az-i-moreto>>, 4 май 2021. [P. Dubarova. Az i moreto. // *Moyata biblioteka*. <<https://chitanka.info/book/524-az-i-moreto>>, 4 May 2021.]
- ХК/HK:** Х. Калчев. Калигула бесният. // *Моята библиотека*. <<https://chitanka.info/text/515/0>>, 4 май 2021. [H. Kalchev, Kaligula besniyat. // *Moyata biblioteka*. <<https://chitanka.info/text/515/0>>, 4 May 2021.]